

Розділ 4.

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ДО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З ВРАХУВАННЯМ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ТА НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС. УМОВИ ТА МЕХАНІЗМ ЗАСТОСУВАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ПО ПРІОРИТЕТНИМ ГАЛУЗЯМ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО РИНКУ ЄС

4.1. Адаптація нормативного регулювання ринку страхових послуг до інвестиційної моделі економіки України з врахуванням норм законодавства ЄС

Запровадження умов для поступової інтеграції України до ринку ЄС, створення зони вільної торгівлі, а також посилення співробітництва, здійснює Нацкомфінпослуг України на підставі Закону України «Про страхування» з урахуванням підрозділу «Фінансові послуги» ч. 5 «Нормативно-правова база» укладеної Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським

співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони¹.

У сучасних умовах глобалізації, а також з точки зору необхідності в Україні адаптувати вітчизняне законодавство у різних сферах економіки до норм ЄС, важливим постає питання адаптації норм регулювання страхових ринків як інфраструктурної складової функціонування товарних ринків до змін економіки.

Чинні Директиви ЄС щодо регулювання страхового ринку наведені у табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Директиви ЄС щодо регулювання страхового ринку

Директива	Характеристика
91/674/ЄЕС ²	Про річну звітність і консолідовану звітність страхових підприємств
2002/87/ЄС ³	Про додатковий нагляд за кредитними установами, страховими компаніями та інвестиційними фірмами, що входять до фінансового конгломерату
2002/92/ЄС ⁴	Про посередництво у страхуванні
92/48/ЄС ⁵	Рекомендація Комісії «Щодо страхового посередництва»
77/92/ЄС ⁶	Щодо заходів зі спрощення здійснення свободи підприємництва й свободи надання послуг стосовно діяльності страхових агентів та брокерів
2008/48/ЄС ⁷	Про кредитні угоди для споживачів про реалізацію страхових продуктів

¹ Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print1475333562566234.

² Директива 91/674/ЄЕС Про річну звітність і консолідовану звітність страхових підприємств. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_190.

³ Директива 87/102/ЄС. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_350.

⁴ Директива 2002/92/ЄС Про посередництво у страхування. URL: http://nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива%202002_92.pdf.

⁵ Директива 92/48/ЄС. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_018.

⁶ Директива 77/92/ЄС. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_284.

⁷ Директива 2008/48/ЄС Про кредитні угоди для споживачів про реалізацію страхових продуктів. URL: http://nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива_2008_48_ua.doc.

Продовження таблиці 4.1

Директива	Характеристика
2009/103/ЄС ¹	Про страхування цивільної відповідальності по відношенню до використання автотранспортних засобів та забезпечення виконання зобов'язань щодо страхування такої відповідальності
2009/138/ЄС ²	Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестрахування (Платоспроможність II)
2013/34/ЄС ³	Про щорічну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані з ними звіти певних типів компаній
2016/97/ЄС ⁴	Про реалізацію страхових продуктів

Аналіз нормативно-правової бази країн ЄС показує, що Європейським співтовариством у теперішній час створено критерії регулювання страхового ринку за такими напрямками: страхові послуги, страхове посередництво, страховий нагляд, захист прав споживачів, ліквідація страхових компаній та їх платоспроможність.

Відповідно до ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами (ЄС) та їх державами-членами від 16 червня 1994 р., Україна взяла на себе зобов'язання поступового приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС у визначених сферах, зокрема і у сфері страхування⁵.

Питання щодо формування ефективної моделі державного регулювання страхової діяльності в Україні відповідають Реформі фінан-

¹ Директива 2009/103/ЄС Про страхування цивільної відповідальності по відношенню до використання автотранспортних засобів та забезпечення виконання зобов'язань щодо страхування такої відповідальності. URL: http://nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива_2009_103.doc.

² Директива 2009/138/ЄС Solvency II Європейського Парламенту та Ради від 25.11.2009 р. URL: <http://www.dfp.gov.ua/746.html>.

³ Директива 2013/34/ЄС Про щорічну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані з ними звіти певних типів компаній. URL: http://nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива_2013_34.doc.

⁴ Директива 2016/97/ЄС Про реалізацію страхових продуктів. URL: http://nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива_2016_97.doc.

⁵ Внукова Н.М. Адаптація вимог Solvency II до умов функціонування страхового ринку України. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 76–82.

сового сектору України¹, Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони², Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки³ та Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами⁴.

На міжнародному страховому ринку домінують індустріально розвинені регіони Північної Америки, Європи та Японія, частка яких складає близько 90 % від загальної суми страхових платежів за всіма видами страхування. Високих темпів зростання за зазначеним показником (за всіма видами страхування, особливо за договорами страхування життя) досягли Швейцарія та Франція – 39 % (49 % за договорами страхування життя) та 31 % (38 % за договорами страхування життя) відповідно⁵.

Загальна кількість страхових компаній в Україні станом на 30.06.2016 р. становила 343, у тому числі СК «life» – 45 компаній, СК «non-life» – 298 компаній, (станом на 30.06.2015 р. – 374 компанії, у тому числі СК «life» – 52 компанії, СК «non-life» – 322 компанії)⁶.

Розглядаючи сучасний стан страхового ринку України слід зазначити, що на відміну від європейських країн, частка страхування в економіці України є незначною. Це пояснюється тим, що ринок страхових послуг перебуває на етапі формування. Так, 2015 року частка валових страхових премій відносно ВВП складала усього

¹ Реформа фінансового сектору України. URL: http://ukrreform.com/presentation_of_reform/.

² Угода про асоціацію. URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).

³ Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки : розпорядження КМ України від 13.10.2012 р. № 867-р. URL : www.rada.gov.ua.

⁴ Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами : Розпорядження Держфінпослуг (тепер Нацкомфінпослуг) від 15.07.2010 р. № 585. URL: <https://www.dfp.gov.ua/197.html?&...>

⁵ Пукала Р. Шляхи розвитку страхових ринків країн Східної Європи. *Страхова справа*. 2010. № 3. С. 40–42.

⁶ Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <http://nfp.gov.ua>.

1,5 %, що значно менше відповідного показника європейських країн (7,6%)¹.

Структура страхового ринку ЄС за період 2008–2015 рр.² наведена у табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Динаміка структури страхового ринку ЄС

Показник	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015
Середня кількість СК «nonlife»	74	74	72	68	65	63	58	50
Середня кількість СК «life»	30	32	32	31	32	32	28	25
Валові страхові премії, млн. євро	268200	254255	271652	272388	259319	260447	271250	241116
Валові страхові виплати, млн. євро	880790	923305	883337	913612	964572	977236	963539	958926
Рівень валових виплат, %	30,45	27,54	30,75	29,81	26,88	26,65	28,15	25,14

За результатами аналізу табл. 4.2 можна стверджувати, що загальний обсяг валових страхових премій та валових страхових виплат є достатньо високим, значно вищим, ніж в Україні, між тим, середній рівень валових виплат майже не відрізняється в країнах ЄС та Україні, що представлено на рис. 4.1. Це свідчить про те, що підходи до

¹ Підсумки діяльності страхових компаній за 2015 рік. URL: www.nfp.gov.ua; Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2015 рік. URL: www.nfp.gov.ua.

² Official website of Insurance Europe. URL: <http://www.insuranceeurope.eu/insurancedata>.

організації надання послуг страховими компаніями знаходиться майже на одному рівні, отже, передумови процесу адаптації нормативного регулювання до норм ЄС є позитивними.

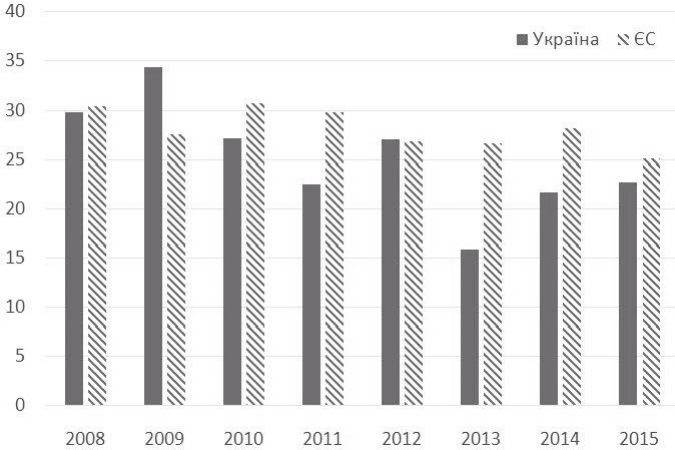

Рис. 4.1. Порівняння динаміки рівня виплат в Україні та ЄС

Проте основні засади побудови та регулювання вітчизняної системи страхування потребують аналізу досвіду розвинених європейських країн.

При дослідженні позитивних та негативних аспектів, можливостей та загроз для страхового ринку України при асоціації з ЄС, слід зазначити, що створення нормативно-правової бази, адаптованої до норм ЄС (адаптація законодавства України до законодавства ЄС та гармонізація вітчизняних технічних стандартів із світовими та європейськими) є пріоритетним напрямом на шляху до ефективної інтеграції до ЄС¹.

¹ Про затвердження концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами : Розпорядження Держфінпослуг України від 15.07.2010 р. № 585. URL: <http://finrep.kiev.ua>.

Для аналізу позитивних та негативних сторін потенційного членства в ЄС, визначення пріоритетних варіантів вирішення проблем, пов'язаних з загрозами, застосовано метод SWOT-аналізу¹ (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

SWOT-аналіз передумов інтеграції страхового ринку України до умов ЄС

Сильні сторони	Потенційні можливості
<ul style="list-style-type: none"> – удосконалення управління ризиками в страхових компаніях; – організація нагляду, пов'язаного з ідентифікацією ризиків; – гармонізація механізмів розрахунку і методів дії при визначенні рівня платоспроможності страховика; – інтеграція страхових і перестраховальних ринків ЄС; – покращення міжнародної конкурентності страхових та перестрахових компаній країн ЄС; – поліпшення якості законодавчої бази; – підвищення рівня захисту застрахованих на основі запровадження пруденційного нагляду. 	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення іноземних інвестицій у страховий ринок; – зменшення тарифів на надання страхових послуг; – запровадження європейських стандартів з класифікації ризиків у страхуванні; – можливість захисту інтересів споживачів страхових послуг за процедурою розгляду досудових спорів; – сприяння захисту економічної конкуренції на страховому ринку України; – запровадження корпоративного управління діяльністю страхових компаній; – можливість уникнення витіснення українських страхових компаній з ринку ЄС; – зміцнення ринкових засад діяльності учасників страхового ринку; – удосконалення системи правового забезпечення ринку страхових послуг.

¹ Забезпечення платоспроможності страхових компаній та їх модернізація на основі європейського досвіду. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2014/zabezpechennya-platospromozhnosti-strahovyh-kompanij-ta-jih-modernizatsiya-na-osnovi-jevropejskohodovidu/>.; Комплексне порівняльно-правове дослідження окремих аспектів регулювання фінансових послуг в Україні та ЄС. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_1/part1/4.pdf.

Продовження таблиці 4.3

Слабкі сторони	Потенційні загрози
<ul style="list-style-type: none"> – низький рівень капіталізації страхового ринку; – не конкурентоспроможність внутрішнього страхового ринку; – складність контролю стандартів якості надання страхових послуг; – монополізація страхового ринку України; – відсутність ефективних механізмів захисту інтересів вітчизняних страховиків; – складнощі у порядку ліцензування страхової діяльності; – невідповідність показників діяльності страхових компаній резидентів та нерезидентів. 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатній рівень прозорості діяльності страховиків; – занепад та зникнення національних страховиків; – підвищення конкуренції для вітчизняних страховиків на внутрішньому ринку; – недосконала процедура перерахування страхових премій страховикам – нерезидентам.

На основі проведеного SWOT-аналізу правомірно зробити висновок, що асоціація України з ЄС стане стимулом для реалізації розглянутих можливостей, створення стабільного вітчизняного законодавства, розбудови страхового ринку відповідно до європейських стандартів якості надання страхових послуг. Однак, зазначені варіанти необхідно структурувати та визначити пріоритетність їх вирішення.

Страховий ринок України перебуває на етапі формування, поступово адаптуючись під вимоги європейського та світового ринків. Він має багато недоліків у страховій діяльності, проте, активно тяжіє до їх виправлення. Для цього українському страховому ринку необхідно застосовувати зарубіжний страховий досвід та змінювати власні моделі функціонування. Одним із таких варіантів є співпраця України у сфері страхування з країнами ЄС. Таким чином, виділено ті можливості для вітчизняного страхового ринку, які він може отримати від асоціації з ЄС¹.

¹ Говорушко Т. А. Проблемні питання реалізації в Україні директиви ЄС Solvency II. *Агросвіт*. 2014. № 2. С. 20–24.

1. Підвищення рівня захисту прав споживачів страхових послуг шляхом запобігання неплатоспроможності (банкрутству) страховиків.

2. Перехід на Міжнародні Стандарти Фінансової Звітності (МСФЗ).

3. Удосконалення існуючих форм звітності, які забезпечать надходження звітних даних, необхідних для ефективного здійснення пруденційного нагляду.

4. Підвищення рівня капіталізації вітчизняних страховиків за рахунок збільшення інвестицій, зокрема, іноземних.

5. Залучення додаткового капіталу для розвитку страхового ринку України.

6. Підвищення конкурентоспроможності та прозорості діяльності страховиків на страховому ринку України.

7. Прискорення подальшої інтеграції страхового ринку та інших галузей української економіки до ринків ЄС за його законодавством.

Разом з тим, необхідно враховувати загрози, які стримують курс на євроінтеграцію та гальмують розвиток страхового ринку¹. Це, зокрема:

– складність розрахунків щодо визначення показника необхідно платоспроможного капіталу (SCR – фактична маржа платоспроможності – це першочергова вимога до платоспроможності, яка ґрунтується на оцінці ризиків);

– недостатність кваліфікованих фахівців, які можуть трансформувати національну фінансову звітність до МСФЗ;

– неспроможність кожної страхової компанії мати необхідну для даного процесу систему програмного забезпечення;

– невпевненість багатьох страхових компаній перед розкриттям їх реального фінансового стану, що відображає рівень зниження їх активів, фінансової стійкості та платоспроможності.

З метою усунення розбіжностей в структурі балансу страхових компаній розроблено Директиву 91/674/ЄС², яка поширена на усіх

¹ Комплексне порівняльно-правове дослідження окремих аспектів регулювання фінансових послуг в Україні та ЄС. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_1/part1/4.pdf.

² Директива 91/674/ЄС Про річну звітність і консолідовану звітність страхових підприємств. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_190.

страховиків та діяльність страхових компаній не залежно від форми діяльності. Структура балансу наведена у табл. 4.4.

Таблиця 4.4
Структура балансу страхових компаній за Директивою 91/674/ЄС

Активи	Пасиви
A. Неоплачений підписний капітал	A. Капітал і резерви
B. Нематеріальні активи	I. Підписний капітал або аналогічні фонди
C. Інвестиції	II. Рахунок премії на акції
I. Земля та будівлі	III. Резерв переоцінки активів
II. Інвестиції в афілійовані підприємства	IV. Резерв
III. Інші фінансові інвестиції	V. Прибуток або збиток минулих періодів
D. Інвестиції на користь власників полісів страхування життя, які несуть інвестиційний ризик	VI. Прибуток або збиток за фінансовий рік
E. Дебітори	B. Субординована заборгованість
I. Дебітори внаслідок прямих операцій	C. Технічне забезпечення
II. Дебітори внаслідок перестраховальних операцій	D. Технічне забезпечення полісів страхування життя, коли ризик несуть власники полісів
III. Інші дебітори	E. Інші забезпечення
F. Інші активи	F. Депозити, одержані від перестраховальників
	G. Кредитори

В умовах глобалізації світової економіки державне регулювання страхової діяльності передбачає захист інтересів споживачів страхових послуг, підтримку національних страховиків та інших професійних учасників, зміцнення законодавчої бази захисту прав інвесторів та стимулювання розміщення коштів страхових резервів з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки та покращення якості життя фізичних осіб. Саме із цієї причини в розвинутих країнах світу приділяють велику увагу впровадженню пруденційного страхового нагляду, який є складовою загальної системи

нагляду, що проводять органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг. Він базується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану страхової організації, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотриманні обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами.

Пруденційний страховий нагляд передбачає встановлення вимог до фінансової стабільності страховиків, що покликана сприяти ефективному й стабільному функціонуванню страхового ринку в звичайний час і управляти ситуацією при виникненні загрози фінансової кризи. Основою пруденційного страхового нагляду є пруденційні нормативи.

Поняття «пруденційний нагляд» розглядається як попередній нагляд, що дозволяє реєструвати потенційні можливості ускладнень і проблем у діяльності страхових компаній, який базується на перевірці фінансової звітності¹. Дослідження кількісного впливу (QIS), за допомогою якого галузь страхування готується до переходу до нових вимог щодо капіталу, показують, що договори пропорційного перестраховання повністю відображені в Стандартній формулі, використання якої веде до відповідного зниження вимог щодо SCR².

Україна має поступово адаптувати національне законодавство, що регулює страховий ринок, до вимог ЄС. У цьому контексті важливе значення для євроінтеграційних процесів України має прийняття Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та персональну професійну відповідальність. Відповідно до Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки пріоритетним завданням діяльності фінан-

¹ Barth M. Risk-Based Insurance Solvency Regulation in the U.S. Presented at World Bank Contractual Savings Conference Supervisory and Regulatory Issues in Private Pensions and Life Insurance. URL: http://info.worldbank.org/etools/docs/library/157491/contractual2003/pdf/day1/ses3_barth.pdf.

² Стандартна формула Solvency II та практика їх використання у перестрахованні. URL: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/146.htm.

сових установ є підвищення довіри споживачів до ринків фінансових послуг, зокрема, страхових компаній.

Удосконалення системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг позитивно вплине на загальну економічну ситуацію у державі, оскільки відновлення довіри до фінансових установ сприятиме залученню до фінансового сектору заощаджень фізичних осіб, а належне використання його можливостей для задоволення соціальних потреб громадян – зменшенню навантаження на державні фінанси, що дасть можливість спрямовувати вивільнені ресурси на виконання завдань економічного розвитку.

Визначено, що у світовій практиці відсутнє усталене регуляторне визначення пруденційного нагляду. Основними міжнародними документами є Директива Європейського Парламенту та Ради № 2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 року щодо здійснення діяльності зі страхування та перестраховування.

4.2. Механізм державного регулювання ринку страхових послуг та удосконалення їх здійснення в умовах інтеграції з ринком ЄС

В усіх країнах світу здійснюється державний нагляд за діяльністю страхових компаній з метою захисту прав страхувальників, що є і завданням Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Забезпечують його органи страхового нагляду або регулятори ринків фінансових послуг. Нагляд здійснюється державою або під її контролем і передбачає виконання трьох основних функцій:

- видачу ліцензій на страхову діяльність;
- забезпечення публічності діяльності страхових компаній;
- здійснення правового забезпечення розвитку конкурентного страхового ринку.